

Normerande styrdokument

Beslutsfattare:
Gatu- och samhällsmiljönämnden

Dokumentansvarig: Linda Wallgren

Datum:
2019-08-22

Diarienummer:
GSN-2019-1054

Riktlinjer för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun

Policy

Riktlinje

Rutin

Vägledning

Innehåll

Bakgrund och syfte	4
Planeringsförutsättningar	6
Forskning och folkhälsa	6
Forskning och barns behov av lek	6
Lekplatsens historik	8
Lagar och föreskrifter	9
Kommunala styrdokument	12
Utmaningar idag	14
Tillgångsmål för lekmiljöer i Uppsala kommun.....	16
Tät bebyggelse	16
Parknära bebyggelse	17
Naturnära bebyggelse	17
Olika typer av lekplatser i Uppsala kommun	18
Närlekplats	18
Liten områdeslekplats	18
Stor områdeslekplats	18
Utflyktslekplats	19
Lekplats i friluftsområde eller naturreservat	19
Lekelement.....	19
Mål för Uppsala kommuns lekmiljöer.....	20
Anvisningar för Uppsala kommuns lekmiljöer	22
Anvisningar för planering.....	22
Anvisningar för projektering.....	24
Källförteckning	28

Bakgrund och syfte

Uppsala kommun är belägen vid Mälarens norra strand med närhet till stora naturområden. Det är en växande kommun med 220 000 invånare varav 48 000 är barn. År 2030 beräknas invånarantalet att passera 260 000.

Kommunen är i en expansiv fas och det pågår ett intensivt förtätning- och exploateringsarbete. Det innebär satsningar på nya bostäder och på såväl ny som befintlig infrastruktur. En viktig pusselbit i strävan efter att bygga attraktiva boendemiljöer är lekplatser och lekmiljöer. Idag planeras och byggs det nya lekmiljöer samtidigt som trycket på de befintliga ökar i Uppsala kommun. Det krävs ett medvetet arbete för att säkerställa att barn har tillgång till gröna utemiljöer.

Styrdokumentet för lekmiljöer i Uppsala kommun har tagits fram av avdelning Gata, Park, Natur som ett steg i utvecklingen av lekmiljöer på allmän plats inom kommunen.

Styrdokumentet består av tre delar: *Riktlinjer för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun*, *Handlingsplan för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun* och *Vägledning för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun* som alla behandlar olika aspekter på lek i Uppsala kommun.

Syftet med dessa dokument är att skapa en tydligare samsyn och långsiktighet vad gäller vilken kvalitet som ska eftersträvas i planering, projektering och förvaltning av kommunens lekmiljöer samt hur våra befintliga lekmiljöer ska utvecklas. En förutsättning för att kommunen ska kunna tillhandahålla lekmiljöer är att det finns tillgång på allmän platsmark och ett tillräckligt stort barnunderlag.

Styrdokumentet ska säkerställa att Uppsala kommuns lekmiljöer uppfyller barns behov av mångsidiga lek- och uppväxtmiljöer, samt att lekmiljöerna ska vara inkluderande, långsiktigt hållbara och integreras i omgivande miljö. De riktar sig till kommunens egen organisation och andra aktörer som medverkar i stadsutvecklingen i Uppsala kommun. De ska tillämpas för alla lekmiljöer på allmän platsmark samt vid kommunens friluftsområden, badplatser och naturreservat.

Riktlinjer för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun syftar till att:

- visa på kommunens ambitioner utöver de krav som ställs i lagar och föreskrifter.
- säkerställa att kommunens lekmiljöer har ett högt lek- och vistelsevärde.
- vägleda i frågor om hur vi ska säkerställa barnrättsperspektivet i planerings- projekterings- och förvaltningskedet.

Handlingsplan för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun syftar till att:

- ge en tydlig bild av hur kommunens lekplatsbestånd ser ut.
- skapa samsyn för hur kommunen ska ta tillvara på, utveckla och skapa nya attraktiva och inkluderande platser för lek och samvaro fördelat över hela kommunen.
- fungera som planeringsunderlag för prioritering av investeringar i befintliga lekmiljöer.

Vägledning för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun syftar till att:

- säkerställa kvalitet och fungera som stöd för att uppnå målen i *Riktlinjer för lekmiljöer i Uppsala kommun*.

BARN

Med barn avses personer som ännu inte fyllt 18 år. Det är framförallt för dem kommunens lekmiljöer planeras.

LEKPLATS

En lekplats är ett planerat område i den byggda utemiljön avsedd och anlagd för att uppmuntra barns lek. I Uppsala kommun innebär det ytan för den mer konventionella lekutrustningen.

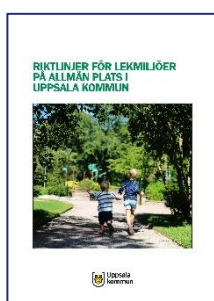
LEKMILJÖ/LEKPARK

En lekmiljö omfattar inte bara den anlagda lekplatsen utan även omgivande miljöer och aktivitetsytor som är tillgängliga för lek. Det kan vara till exempel skogsdungar, kullar, öppna gräsytor och bollplaner.

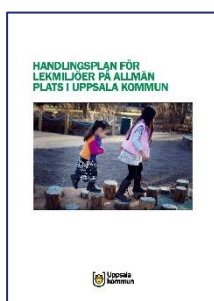
Uppsalas parker – riktlinje

Ett styrdokument med mål och riktlinjer hur kommunens parker ska gestaltas och utvecklas. Den ska ge vägledning vid stadsutveckling och ekonomiska prioriteringar.

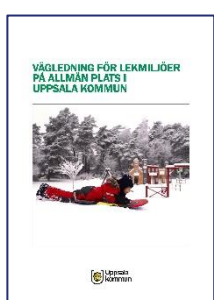
I detta dokument utpekas lek som en viktig faktor i all socialt medveten parkplanering.

Styrdokument för lekmiljöer i Uppsala kommun*Riktlinjer för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun*

Ett styrdokument med riktlinjer för hur kommunens lekmiljöer på allmän platsmark ska gestaltas och utvecklas. Det ska fungera som underlag vid planering, projektering och förvaltning. Riktlinjerna aktualitetsprövas en gång varje mandatperiod.

Handlingsplan för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun

En digital plattform som visar nuläget och redovisar analyser vad gäller kommunens lekplatsbestånd på allmän platsmark. Den ska fungera som planeringsunderlag för prioritering av investeringar i befintlig utemiljö. Handlingsplanen uppdateras varje år.

Vägledning för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun

Vägledningen består av två delar, en för projektledaren och en för projektören och används för att säkerställa kvalitet och som stöd för att uppnå målen i Riktlinjer för lekmiljöer i Uppsala kommun.

Planeringsförutsättningar

Lek är lika viktigt för barns utveckling som traditionellt lärande och utbildning. Idag har barn av flera anledningar inte lika stor rörelsefrihet som tidigare generationer, vilket påverkar deras möjligheter till lek och utevistelse. Det är därför viktigt att kommunen arbetar med att säkra tillgången till goda utemiljöer på alla nivåer i den fysiska planeringen.

Forskning och folkhälsa

År 2018 antog riksdagen ett nytt nationellt övergripande folkhälsomål där de tidigare elva målområdena omvandlas till åtta. Det övergripande målet är att ”skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”. Kommunens arbete med att bygga god stad berörs främst av målområde 5 - ”Boende och närmiljö”, 7 - ”Kontroll, inflytande och delaktighet samt ett särskilt delmål - ”Ett samhälle som främjar ökad fysisk aktivitet och bra matvanor för alla”.

Generellt sett så rör vi oss för lite och tillbringar för lite tid utomhus idag. Forskning visar att det finns ett tydligt samband mellan mängden fysisk aktivitet, utevistelse och hälsotillstånd. En bra utemiljö stimulerar till fysisk aktivitet och ger hälsofrämjande effekter som ökad kondition, muskelstyrka, viktkontroll, stärkt immunförsvar och mentalt välbefinnande. Studier har också visat att en timmes daglig fysisk aktivitet resulterar i bättre skolresultat, till exempel bättre läsförståelse och koncentrationsförmåga. Människor har ett stort behov av återhämtning från krav i arbets- och familjelivet samt från dagens stora informationsflöde. För att kunna ta till sig nya tankar och impulser behöver vi vila och rekreation. Vistelse i natur, parker och grönområden är viktigt för rekreation och för att motverka stress och därför är det angeläget att alla får tillgång till en sådan närmiljö. Delaktighet och medbestämmande är också hälsofrämjande faktorer.

Mycket talar för att en människas livsstil grundläggs redan i förskoleåldern. Om man i förskolan och upp genom grundskolan har tillgång till bra utemiljöer som främjar en sund livsstil med rörelseglädje och utevistelse är mycket vunnet.

Forskning och barns behov av lek

Genom lek lär barn sig hur de själva och andra fungerar samt hur världen runt omkring dem är strukturerad. Leken är ett effektivt sätt för barn att ta till sig och repetera kunskaper och upplevelser, att prova på och förankra kunskaper i sig själva och utvecklas som människor. Leken är en livsviktig del i barns utveckling som hjälper dem att utvecklas både fysiskt, psykiskt, socialt och känslomässigt.

Barn söker trygghet, spänning och utmaningar. Att ge barn utrymme för lek handlar inte bara om fysisk plats utan framförallt om att förstå lekens förutsättningar. Leken finns i barnen och en bra plats för lek erbjuder sådant som stödjer och ger leken möjligheter och som gör att barnen känner sig trygga. Leken är stökig, tillfällig, smutsig och ständigt föränderlig.

Säkerhet och utveckling hänger ihop och i leken måste barn få ta risker eller utsättas för risker/utmaningar på en rimlig nivå. I leken kan barn utmana och skrämna sig själva utan att utsätta sig för fara. På så sätt rustar sig barnen för att bli mer vaksamma, inse sina förmågor och begränsningar samt stärker självförtroendet och beslutsamheten.

Barn i olika åldrar har varierande behov och leker på olika sätt. Små barn utforskar den egna kroppens möjligheter genom lek, medan tonåringen behöver platser för att kunna umgås och prata eller utöva spontanidrott, dans eller teater. Självklart finns en stor individuell variation inom olika åldersgrupper, men generellt sett närmar sig barnen sin utemiljö med sinnena och kroppen medan en vuxen ofta uppfattar funktion och visuella aspekter.

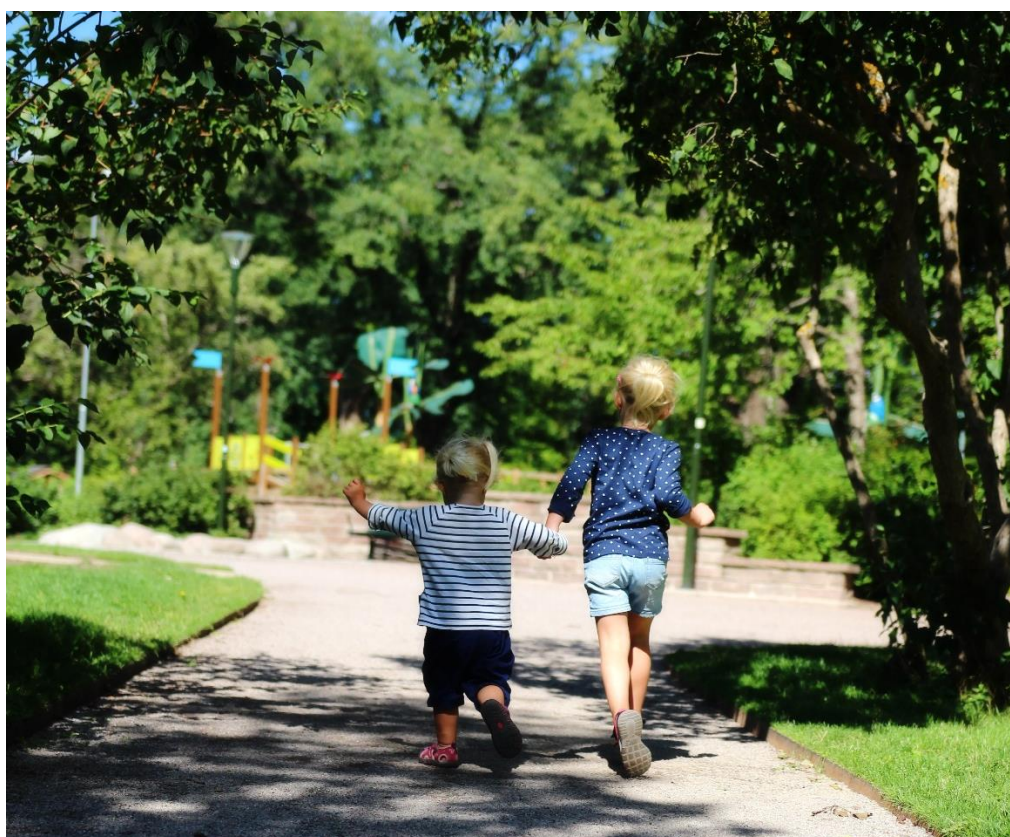

Lekplatsens historik

Under slutet av 1800-talet började man uppföra lekplatser i Sverige samtidigt som en ny mer inkluderande syn på barn växte fram. På 1960-talet skapades den så kallade normplaneringen. Målet med normerna var bland annat att värna barns behov i den byggda miljön, att skapa god tillgång på platser för barn i utemiljön samt att skydda barnen från den ökande mängden trafik. Normeringen byggde på kunskaper om barns behov och ställde krav på lekplatsens storlek, innehåll och avstånd till bostaden och kom att fungera som norm för nästan all stadsplanering i Sverige. Därför byggdes det en mängd väl planerade lekplatser på allmän parkmark i samband med att miljonprogrammets utbyggnad.

När Plan- och bygglagen infördes 1987 försvann dessa rekommendationer och normer om lekplatser och deras placering, storlek och innehåll som tidigare hade haft stort inflytande. I den nya lagen fanns endast formuleringen ”tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse” kvar som stöd. Mycket tyder på att dessa otydliga krav på att skapa miljöer för lek leder till att barns utrymme i den byggda miljön krymper och att deras möjligheter till utelek i vardagen försämras.

Den europeiska och därmed den svenska säkerhetsstandarden för lekredskap och fallunderlag förändrades år 1999. Säkerhetsanpassning av lekplatser kom i fokus, även om det egentligen inte var något nytt. Samtidigt ställdes det också högre krav på tillgänglighet på lekplatser. Detta i kombination med den otydliga lagstiftningen kring tillgången på platser för lek, stora upprustningsbehov och många kommuners ansträngda ekonomi ledde till nedläggning av lekplatser som inte kunde uppfylla säkerhetskraven. Men kraven på att säkerhetsanpassa och tillgängliggöra lekplatser ledde också till nyinvesteringar. En trend är att satsa på färre men större, mer påkostade och tillgängliga lekplatser med fler funktioner. Kommunerna vill på så sätt möta användarnas behov och samtidigt få en mer rationell förvaltning.

”Leken är frivillig, lustfylld och har inget syfte för den som leker. Leken utvecklar oss men snarare som en bieffekt än som ett syfte.

Inom lekens ram kan vi få uppleva många olika djupt mänskliga kvalitéer som glädje, skratt, fantasi, språk, men också tradition, att allt är sig likt, upprepning och en trygg rytm.

I leken övas balans, bollsinn, koordination, rumsuppfattning, kroppskontakt, kondition och styrka men utan målmedveten träning. Vi känner gemenskap och inlevelse, förhandlar om regler och övar på socialt samspel. Vi får utlopp för vår nyfikenhet, experimentlusta och förmåga till problemlösning. I leken kan vi vara kreativa och se möjligheter. Framförallt ger oss leken möjlighet att gå in i något som är större och att få glömma oss själva för en stund. Att leka är kull!

Citat från Plats för lek, Eva Norén- Björn

Lagar och föreskrifter

Internationellt

FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, är ett rättsligt bindande internationellt avtal som behandlar barns behov och rättigheter. Den antogs 1989 av FN:s generalförsamling och de stater, däribland Sverige, som har skrivit under har förbundit sig att vidta åtgärder för att dessa rättigheter ska genomföras och komma alla barn i landet till del. Barnkonventionen tar bland annat upp alla barns rätt till medinflytande i frågor som berör barn och barns rätt till vila, fritid, lek och rekreation anpassat efter barnets egna förutsättningar. Konventionen slår även fast att barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har rätt till fullvärdigt och anständigt liv och att aktivt kunna delta i samhället.

Nationellt

I juni 2018 röstade riksdagen för regeringens förslag att göra FN:s konvention om barns rättigheter till svensk lag. Det innebär att konventionen kommer att få samma rättsliga status som andra svenska lagar och därmed ensam kunna ligga till grund för beslut i våra domstolar och myndigheter. Barnkonventionen är svensk lag från 1 januari 2020.

Inom svensk lag är det idag främst Plan- och Bygglagen, PBL (SFS 2010:900), som hanterar frågor gällande barns utemiljöer. Lagen anger krav på att det i stadsplaneringen ska avsättas ytor för lek och utevistelse och att lekplatser ska underhållas för att begränsa risken för olycksfall. Det anges också att lekplatser och andra allmänna platser så långt det är möjligt ska utformas så att de är tillgängliga för alla. Lagen slår också fast att det alltid är ägaren av den mark där en lekplats är belägen som är ytterst ansvarig för att PBL:s säkerhetskrav efterföljs. Kommunen ansvarar för alla anlagda lekmiljöer på mark där kommunen är fastighetsägare.

”Vid planläggning enligt denna lag ska hänsyn tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse finns [...]lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse [...]”

(SFS 2010:900, 2 kapitel 7§)

”Ett hinder mot tillgänglighet eller användbarhet ska alltid avhjälpas, om hindret med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa.”

(SFS 2010:900, 8 kapitel 12§)

”Lekplatser och fasta anordningar på lekplatser ska underhållas så att risken för olycksfall begränsas.”

(SFS 2010:900 8 kapitel 15§,16§)

”En obebyggd tomt som ska bebyggas ska anordnas [...] så att [...]

6. Risken för olycksfall begränsas.”

(SFS 2010:900 8 kapitel 9§)

Boverket har tagit fram byggregler, BBR 18, som komplement till PLB. Denna författning innehåller föreskrifter och allmänna råd till PBL och plan- och byggförordningen (SFS 2011:338). Här finns regler om skydd mot olyckor vid fasta lekredskap.

”Fasta lekredskap ska anordnas så att risken för personskador begränsas. Underlaget till gungor, klätterställningar och dylika lekredskap ska vara stötdämpande och i övrigt så utformat att risken för personskador vid en olycka begränsas.”

(BFS 2011:6 BBR 18, avsnitt 8:93)

Boverkets föreskrifter om tillgänglighet på allmänna platser (BFS 2011:5 ALM 2) och enkelt avhjälpa hinder (BFS 2011:13 HIN 2) är även de ett komplement till plan och bygglagen. Dessa innehåller föreskrifter och allmänna råd gällande tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser.

"Platser och områden ska utformas så att de blir användbara för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Lekplatser ska kunna användas av både barn och vuxna med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga."

(BFS 2011:5 ALM 2, 6 §)

"Brister, som gör det svårt för barn med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att alls använda lekplatsen samt brister som gör det svårt för föräldrar med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att vistas på lekplatsen tillsammans med sina barn, bör åtgärdas."

(BFS 2011:13 HIN 2, 18§)

Produktsäkerhetslagen, PSL, (SFS 2004:451) kräver att varor och tjänster, till exempel lekredskap, som företag erbjuder konsumenterna är säkra. Enligt 11 § anses en vara säker om den uppfyller svensk standard och europastandard för sådana risker som standarden omfattar. Det innebär att äldre lekredskap, som inte är tillverkade enligt gällande standarder, ska uppfylla aktuella standarder för att anses vara säkra enligt PSL. Lagen fastställer också att den som tillverkar och marknadsför varan, till exempel lekredskapet, är ansvarig för produktsäkerheten. Lagen är även tillämplig i de fall Uppsala kommun tillverkar egen lekutrustning.

Från och med 1999 finns det gemensamma europeiska standarder för säkerhet på lekplatser, SS-EN 1176 och SS-EN 1177. De innehåller rekommendationer för hur risken för olyckor och allvarliga tillbud ska minimeras på lekredskap och stötdämpande underlag. SS-EN 1176 behandlar allmänna säkerhetskrav för publika lekredskap och ytbeläggningar, SS-EN 1177 behandlar provtagningsmetoder av stötdämpande underlag.

Kommunala styrdokument

Riktlinjer och Handlingsplan för lekmiljöer i Uppsala kommun kompletterar och fördjupar kommunens styrdokument med avseende på hur kommunen ska ta tillvara på, utveckla och skapa nya attraktiva, trygga och tillgängliga platser för lek och samvaro jämt fördelat över kommunen. Följande styrdokument behandlar lek:

Mål och budget från och med 2019

FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling balanserar de tre dimensionerna, den ekonomiska, den sociala och den ekologiska. I Sverige inleddes arbetet med agenda 2030 i januari 2016. Målen i agenda 2030 är från och med 2019 integrerade i kommunfullmäktiges nio inriktningsmål som beskriver inriktning och uppdrag för den kommunala verksamheten.

Översiktsplan

I Uppsala kommuns översiktsplan, antagen i kommunfullmäktige 12 december 2016, betonas att kommunen ska arbeta aktivt med:

- Att skapa livskvalitet i vardagsmiljöerna. Det är viktigt att utformning av människors vardagsmiljöer ger goda möjligheter till solljus, skugga, lek, aktivitet – samt både fysisk, kulturell och social stimulans och hållbarhet. Barns och äldres behov ska särskilt uppmärksammas.
- Arbeta med social infrastruktur. Skapa goda mötesplatser för människor i olika åldrar, förutsättningar och med olika bakgrund. Behovet av utrymme och tillgång till friytor för närnatur, lek, motion, idrott, kultur, fritid med mera ska mötas inom närområdet. Det ska finnas en god tillgång på ytor med tillgång på både spontana och organiserade aktiviteter.
- Översiktsplanen hänvisar till sociotopsnuran i Uppsalas parker - riktlinjer.

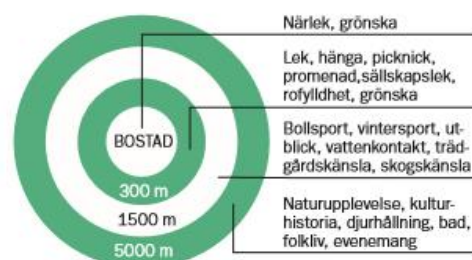
Uppsalas parker - riktlinjer

I Uppsala kommuns riktlinjer för parker, antagen i november 2013 av kommunstyrelsen finns ett antal mål och riktlinjer som berör leken i kommunen:

- Planera för folkhälsa
- Ge utrymme för lek för alla åldrar och förmågor.
- Utveckla utflyktslekplatser spritt över kommunen.
- Alla ska ha nära till parker för aktivitet och rofylldhet.

Utifrån en kartläggning av de sociala aspekterna på Uppsalas grönstruktur visar en sociotopsnura hur uppsalabornas plats-specifika värderingar ser ut. Värden som de tycker är särskilt viktigt med den gemensamma utemiljön.

Sociotopsnuran visar vilket det största avståndet från bostaden bör vara till de olika sociotopvärdena. Den visar att närlek bör finnas i anslutning till bostaden och att avståndet till närmaste lekplats inte bör överstiga 300 meter.

Utmaningar idag

Idag möter vi en situation där utrymmet för barn i den bebyggda miljön krymper och deras rörelsefrihet minskar. Barns uppväxtförhållanden ser inte ut som för bara någon generation sedan, då det var mer självklart att barn var ute och lekte. Det finns flera anledningar till detta.

Dagens stadsbyggande präglas av att städer och tätorter växer inåt och på höjden. Detta resulterar i att mellanrummen krymper. Även om det oftast inte är de välutnyttjade platserna som tas i anspråk så kan konsekvenserna bli att lekplatser försvinner, parker exploateras och skolgårdar minskas. Detta leder i sin tur till att barn och ungdomar får tillgång till allt färre ytor för lek och rekreation, vilket påverkar deras möjligheter till rörelsefrihet och chanser att hitta egna oprogrammerade platser i närmiljön. Istället blir de hänvisade till programmerade platser, byggda för att tillgodose det vuxna uppfattar är barns behov.

Barns rörelsefrihet begränsas också av en ökande trafikmängd och av föräldrars oro. Detta gör barn mer beroende av vuxna. Dagens barn kan eller får inte röra sig lika fritt på egen hand som tidigare generationers barn har gjort. Vuxna följer med eller skjutsar, vilket leder till att barn inte längre går eller cyklar själva i samma utsträckning som tidigare till skola, kompisar och fritidssysselsättningar.

Utelek konkurrerar också med den digitala utvecklingen som sker inom hemelektronik, som gör barn mer stillasittande, men också med den ökande mängden organiserade fritidsaktiviteter.

Dagens säkerhetsfokus riskerar att standardisera lekplatser och göra dem mindre intressanta för lek. Lekplatser som byggs på kvartersmark vid nybyggnation tenderar också att bli mindre och färre. Samtidigt är de välplanerade lekplatser som byggdes i samband med miljonprogrammet i stort behov av upprustning både på grund av ålder, men även för att viss lekutrustning bedöms som farlig ur säkerhetssynpunkt.

Allt detta påverkar barns möjligheter till utomhuslek och i förlängningen också deras hälsa. Om barn hindras från att själva upptäcka sin omgivning påverkas deras utveckling.

Idag används också lekplatser på nya sätt. Det finns till exempel mobila förskolor som tar hela sin verksamhet till olika platser i kommunen, bland annat till lekplatserna. Många förskolor gör också utflykter till kommunens lekplatser. Det gör att lekplatserna idag måste rymma större barngruppers behov.

Den stora utmaningen för kommunen idag är att, trots förtätning och otydliga lagar, bygga en barnvänlig utemiljö med utrymme för lek, sport, sociala mötesplatser och rörelsefrihet. Uppsala kommun måste planera, utforma och förvalta den byggda miljön så att den främjar barns utveckling. Barns tillgång till naturliga eller fritt utformade platser är essentiellt och de offentliga lekmiljöerna har en allt viktigare funktion i att locka till möten och utevistelse.

PROGRAMMERAD YTA

En yta som är planerad och anlagd för en speciell sorts aktivitet. Det är visuellt tydligt vilken aktivitet som avses.

OPROGRAMMERAD YTA

En yta där det inte är förutbestämt vilka aktiviteter som ska ske och utrymmet för spontanitet och fantasi är stort.

BARNS RÖRELSEFRIHET

Barns möjlighet att ha en fysiskt aktiv livsstil i dagens samhälle utan att begränsas av olika samhällshinder så som ett ökande avstånd mellan målpunkter, kraftigt ökande biltrafik och som ett resultat av detta föräldrars växande oro.

Tillgångsmål för lekmiljöer i Uppsala kommun

Förutom avståndet, som är en avgörande faktor vid val av lekplats, påverkar också förekomsten av trafik och närheten till natur barns lek och rörelsefrihet. Uppsala kommun har valt att dela in staden och de prioriterade tätorterna i tre kategorier av bostadsområden som har olika behov av närhet till och utformning av lekmiljöer.

I Boverkets vägledning gällande bostadsnära natur, från 2007, framgår att 300 meter är ett gränsvärde för hur långt människor kan tänka sig att promenera till ett grönområde för att använda det för lek och rekreation i sin vardag. Det finns flera undersökningar som pekar på att avståndet är den mest avgörande faktorn vid val av lekplats. Både barn och föräldrar föredrar lekplatser som är lätta att ta sig till och som ligger nära bostaden. Ligger lekplatsen nära är det också större sannolikhet att familjer väljer att ta sig till dit på ett sätt där barnen själva är fysiskt aktiva.

Det finns fler faktorer som påverkar hur mycket barn har möjlighet att använda den bostadsnära naturen och lekplatserna. Stina Bodelius och Maria Kylin presenterar i Movium Fakta nr 5, 2014 olika kategorier av bebyggelse för att nyansera sättet att anpassa lekplatsutbudet efter olika områdets karaktär. Det har Uppsala kommun tagit fasta på när riktlinjen för avstånd har arbetats fram. Med avstånd avses i detta dokument avståndet fågelvägen. Tillgångsmålen appliceras i första hand vid planläggning av ny bebyggelse. En förutsättning för att kommunen ska kunna tillhandahålla lekplatser är att det finns tillgång på allmän platsmark och ett tillräckligt stort barnunderlag.

Det som allra mest påverkar förutsättningarna för barns lek och rörelsefrihet är förekomsten av trafik, eftersom barns förmåga att läsa trafik är begränsad. En annan faktor som i stor utsträckning påverkar barns möjlighet till lek är tillgången till natur. Många av de utmaningar som en byggd lekplats ger kan naturen också erbjuda. Forskning visar att växtlighet och varierad topografi bidrar till en fantasifull och varierad lek som varar länge. Förekomsten av trafik och tillgången till natur utgör kriterier för den kategorisering av Uppsala stad och kommunens prioriterade tätorter som presenteras här. De tre kategorierna, Tät bebyggelse, Parknära bebyggelse och Naturnära bebyggelse kräver olika förhållningssätt till planering av lekmiljöer.

Tät bebyggelse

Gemensamt för denna kategori är att det offentliga rummet närmast bostäderna domineras av biltrafik, vilket begränsar rörelsefriheten för barn. Här är behovet av närhet till lekmiljöer störst. I denna kategori ställs också stora krav på innehållet i lekmiljön eftersom de även ska fylla behovet av andra lekmöjligheter, som naturmiljöer, samt utgöra en viktig mötesplats för barn och föräldrar.

Typiskt bebyggelse för denna kategori är sluten och öppen kvartersstad. I Uppsala finns denna kategori till exempel i Kungsängen och Östra Sala Backe samt till viss del i småskalig bebyggelse som Svartbäcken.

Inom kategorin Tät bebyggelse bör närmsta lekmiljö ligga inom 300 meter från bostaden. För att komplettera den urbana miljön bör lekmiljön utgöras av en tredjedel blandad vegetation och en tredjedel öppna oprogrammerade ytor. Här är det extra viktigt med tillräckliga friytor för att skapa känsla av grönska med plats för avskildhet och ro.

TÄT BEBYGGELSE

Stort behov av närhet till lekmiljöer.

Närmaste lekmiljö bör ligga inom 300 meter.

Lekmiljön bör utgöras av en tredjedel blandad vegetation och en tredjedel öppna oprogrammerade ytor för att komplettera den urbana miljön.

Parknära bebyggelse

Gemensamt för denna kategori är att den offentliga miljön präglas av lite eller ingen biltrafik och innehåller vegetation av parkkaraktär. Detta gör att lek till viss del kan förekomma i närheten av bostaden. Här är behovet av anlagda lekmiljöer något mindre eftersom det offentliga rummet erbjuder möjligheter till lek vid sidan av anlagda lekmiljöer. I denna kategori är det viktigt att lekmiljön erbjuder lekmöjligheter som kompletterar den befintliga miljön samt att den fungerar som mötesplats för barn och vuxna. Eftersom dessa områden har nära till park är behovet av programmerade ytor inte så stort.

Typisk bebyggelse för denna kategori är grannskapsenheter. I Uppsala finns denna kategori till exempel i Årsta, storskaliga områden som Gränby och till viss del småskalig bebyggelse där Nyby kan utgöra ett exempel.

Inom kategorin Parknära bebyggelse bör närmsta lekmiljö ligga inom 400 meter.

PARKNÄRA BEBYGGELSE

Det offentliga rummet erbjuder möjligheter till lek vid sidan av anlagda lekmiljöer.

Närmaste lekmiljö bör ligga inom 400 meter.

Lekmiljön bör erbjuda lekmöjligheter som kompletterar den befintliga miljön.

Lekmiljöerna bör fungera som mötesplatser.

Naturnära bebyggelse

Gemensamt för denna kategori är att den offentliga miljön präglas av lite eller ingen biltrafik och god tillgång till natur. Det som skiljer Parknära bebyggelse och Naturnära bebyggelse är att det senare är integrerat i en uppvuxen och kuperad natur. Här kan barn röra sig fritt och hitta varierade möjligheter till lek i det offentliga rummet. Behovet av anlagda lekmiljöer är därför mindre i dessa områden. Den anlagda lekmiljön ska här främst fungera som en mötesplats, väl integrerad i den befintliga naturen. Där kan leken starta och sedan fortsätta ut i omgivningen.

Bebyggelsen i denna kategori kan bestå av olika bostadstyper med både flerfamiljshus och enfamiljshus. Exempel i Uppsala återfinns i till exempel Eriksberg, Gottsunda, Norby och Sävja.

Inom kategorin Naturnära bebyggelse bör närmsta lekmiljö ligga inom 500 meter.

NATURNÄRA BEBYGGELSE

I dessa områden har barn stor rörelsefrihet och kan hitta varierande möjligheter till lek i det offentliga rummet.

Närmaste lekmiljö bör ligga inom 500 meter.

Lekmiljön bör fungera som en mötesplats där alla kan mötas och där leken kan starta.

Olika typer av lekplatser i Uppsala kommun

De anlagda lekplatserna delas in i fyra kategorier baserat på storlek, användningsområde och målgrupp. Dessa är närlekplats, liten områdeslekplats, stor områdeslekplats och utflyktslekplats. Utöver lekplatser som klassas inom dessa kategorier finns det även lekplatser i kommunens friluftsområden och naturreservat samt enskilda lekelement på allmänna platser. Dessa kategorier baseras på den anlagda lekplatsen men när lekplatserna värderas bedöms hela lekmiljön.

Närlekplats

En närlekplats är en liten lekplats med ett mindre utbud av lekutrustning som i första hand ska tillhandahållas på kvartermark nära bostaden. Dessa lekplatser är främst utformade för de yngsta barnen (0-6 år) som inte har möjlighet att ta sig en längre sträcka på egen hand.

Liten områdeslekplats

Liten områdeslekplats utgör merparten av Uppsala kommuns lekplatsbestånd och är i första hand till för de närboende. Dessa lekplatser riktar sig främst till barn mellan 0 och 12 år och ska innehålla utrustning som tillgodoser barnens grundläggande behov av fysisk rörelse och sociala aktiviteter.

Stor områdeslekplats

Stora områdeslekplatser är större lekplatser som lockar till lek för barn i hela stadsdelen eller tätorten. Lekplatsen ska fungera som en mötesplats för alla. Det ska finnas plats för stora och flera grupper samtidigt, utan att det upplevs trångt eller uppstår konflikter. Därför måste lekplatsen kunna erbjuda flertalet aktiviteter och fylla olika funktioner. I anslutning till lekplatsen ska det finnas plats för olika aktiviteter och spontanidrott. Stora områdeslekplatser är oftast lokaliserade till stadsdelsparker eller ortsparker och riktar sig till alla barn. Stora områdeslekplatser ska komplettera den dominerande stadsstrukturen. I den täta staden bör det till exempel finnas mer öppna oprogrammerade ytor och vegetation. På den stora områdeslekplatsen är årstidsvariationen viktigt, här ska det finnas saker att göra året runt.

Utflyktslekplats

Utflyktslekplatser är lekplatser som ska kunna fungera som utflyktsmål för barnfamiljer eller förskolegrupper från hela kommunen.

På en utflyktslekplats ska det finnas möjlighet för besökare att stanna en längre tid. Det ska finnas flera oprogrammerade ytor med plats för många olika aktiviteter, spontanidrott och mycket vegetation. Det ska finnas sittplatser av olika slag och en stor variation av lekmöjligheter. Det ska finnas något för alla och tillräckligt mycket plats för stora och flera grupper att vistas samtidigt.

Årstidsvariation är viktigt, här ska det finnas saker att göra året om. För att ytterligare uppmuntra användning året runt bör utflyktslekplatser vara effektivt upplysta.

Utflyktslekplatser ska vara strategiskt placerade i kommunen och lättåtkomliga oavsett om besökare kommer med lokaltrafik, med cykel eller till fots. Det ska eftersträvas att parkeringsmöjligheter finns för personer med funktionsnedsättning, färdtjänst och Uppsalas mobila förskolor.

Det ska finnas information om utflyktslekplatserna på kommunens digitala kommunikationsvägar. Där ska besökare få information om vilken service och vilka lekmöjligheter som finns och i vilken utsträckning lekplatsen är tillgänglig för alla.

Lekplats i friluftsområde eller naturreservat

Lekplatser på friluftsområde eller naturreservat är en del av ett större utflyktsmål med andra aktiviteter som till exempel bad, skridskoåkning eller naturupplevelser. Vid sådana platser kan lekplatsens innehåll och storlek variera.

Lekelement

Utöver de mer traditionella lekplatserna i kommunen förekommer enskilda lekelement på torg, i parker och längs gång- och cykelvägar. Dessa har ofta en konstnärlig utformning men klassas inte som konstverk.

Mål för Uppsala kommuns lekmiljöer

Här presenteras Uppsala kommuns mål för hur lekmiljöer ska utformas för att på bästa sätt möta barns behov och vara sociala mötesplatser i kommunen. Målen baseras på politiska styrdokument, forskning, erfarenhet och dialoger med barn i tidigare utförda park- och lekplatsprojekt. Målen omfattar kommunala lekmiljöer på allmän platsmark samt vid kommunens friluftsområden, badplatser och naturreservat.

Lekmiljöer i Uppsala kommun ska:

Locka till utevistelse

Lekmiljöer i Uppsala kommun ska vara utmanande, inbjudande och bidra till glädje och en vilja att vistas utomhus.

Ha en god gestaltning

Lekmiljöer i Uppsala kommun ska placeras så att de tar till vara på platsens förutsättningar och de kvaliteter som finns. Befintlig terräng och vegetation ska integreras i lekmiljön och en variation i rumslighet ska eftersträvas.

Ha ett högt lekvärde

Lekmiljön ska utmana alla sinnen och erbjuda möjlighet att utöva flera olika typer av lekar såsom motorik- och rörelselekar, sociala och samarbetande eller kreativa och skapande lekar. Det ska eftersträvas ett så högt lekvärde som möjligt utifrån lekmiljöns förutsättningar och kategoritillhörighet.

Vara tillgängliga

Lekmiljöer i Uppsala kommun ska vara välkomnande och inkluderande. De ska innehålla lekvärden för alla oberoende av förmåga eller funktionsnedsättning.

Fungera som mötesplatser

Lekmiljöer ska inte bara vara en plats för lek utan också en plats där det finns möjlighet för barn och vuxna, i olika åldrar och med skilda förutsättningar att mötas och interagera.

Finnas nära

Barn i Uppsala kommun ska ha tillgång till lekmiljöer nära sitt hem. Dessa ska ha hög kvalitet och komplettera boendemiljön. Lekmiljöer ska placeras på strategiska platser i anslutning till kommunikationsnät och lekstimulerande miljöer.

Utformas med barnrättsperspektiv

Vid planering av utemiljöer för barn ska delaktighet prioriteras. Deras kunskaper och erfarenheter ska tas tillvara.

Hålla över tid

Lekmiljön ska uppmuntra till lek och aktivitet året om. Årstidsväxlingar och väder ska tas tillvara för effekt och variation. Vid val av växtmaterial, lekutrustning och övriga material är miljöpåverkan, livslängd och underhållskostnader viktiga aspekter. Endast fossilfria material ska användas.

Vara trygga och säkra

Besökare ska känna sig trygga i kommunens lekmiljöer. De ska utformas och förvaltas så att de är säkra men ändå innehålla utmaningar.

VISSTE DU ATT

Lek uppstår i det enskilda barnet och en bra plats för lek erbjuder sådant som hjälper leken. Platsen ger leken möjlighet att träda fram, växa och förändras och gör att barnet känner tillit och trygghet till människorna och omgivningen.

Gröna fakta nr 7 2010, Lekens natur

Anvisningar för Uppsala kommuns lekmiljöer

För att säkra barns tillgång till goda utemiljöer är det viktigt att frågorna finns med i den fysiska planeringen på alla nivåer. Barns tillgång till det offentliga rummet påverkas i översiktsplaneringens strategiska ställningstaganden, i detaljplaneskedet då framförallt placering och utrymme bestäms såväl som under projektering och anläggning och slutligen förvaltningsskedet. Följande kapitel ger stöd i förverkligandet av bra lekmiljöer för barn. Kapitlet tydliggör Uppsala kommuns ambitioner utöver de krav som ställs i lagar och föreskrifter. För mer detaljerade anvisningar, se *Vägledning för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun*.

Anvisningar för planering

Vid planering av nya lekmiljöer ska kommunen skapa förutsättningar för barns lek genom att ge dem tillgång till sin närmiljö. För att göra det är det viktigt att ytorna för lek och spontanidrott är tillräckligt stora och strategiskt placerade i anslutning till kommunikationsnät.

Det är också viktigt att bevara naturmark och öppna ytor i strategiska, sammankopplade och bostadsnära lägen. Grönstrukturen är viktig eftersom det här finns lekvärden utanför den traditionella lekplatsen.

Vidare ska lekmiljöer placeras med hänsyn till väderstreck och årstidsvariation. Hänsyn till god luftkvalitet och ljudmiljö ska också tas.

Uppsala kommuns lekmiljöer ska vara lätta att hitta och ta sig till. Det ska finnas utrymme och möjligheter för alla att delta i leken. Kraven på tillgänglighet gäller för såväl barn som vuxen.

Mindre närlekplatser ska i första hand tillgodoses på privat, samfällid eller på kvartersmark. (SFS 2010:900 8 kapitel 9§)

Placering av nya lekmiljöer på allmän mark ska ske med utgångspunkt utifrån de tre kategorierna av bebyggelse. Beroende på förekomst av trafik och tillgång till natur kräver olika kategorier av bebyggelse olika förhållningssätt till planering för barn. Längsta avstånd från bebyggelse kan således variera mellan 300 och 500 meter.

TÄNK PÅ ATT

Det inte bara på är lekplatsen som leken sker. Spontan lek är lek som inte behöver lekredskap eller programmering. Den sker överallt och hela tiden.

TÄNK PÅ ATT

Bevara naturmark och öppna ytor i strategiska, sammankopplade, bostadsnära lägen!

TÄNK PÅ ATT

Lekplatsen ska placeras strategiskt nära rörelsestråk och grönytor. De ska också vara enkla att nå på ett trafiksäkert sätt.

TÄNK PÅ ATT

Alla vinner på att bevara befintlig natur! Det medför biologisk mångfald, ekosystemtjänster och värden ur olika perspektiv som till exempel folkhälsa, ekonomi och identitet till nytta för alla.

Anvisningar för projektering

Vid projektering av lekmiljöer eftersträvar Uppsala kommun en väl designad miljö med en utformning som välkomnar alla barn. Helhetsmiljön utformas för att främja rörelseglädje, kvalitetslek och utmaning oavsett lekförmåga. Kommunens strävar också efter att olika lekmiljöer ska ha variation och identitet som lockar invånare och besökare till mer utevistelse men som också inspirerar till att besöka olika kommundelar. För mer detaljerade anvisningar se *Vägledning för lekmiljöer på allmän plats i Uppsala kommun*.

För att uppnå detta ska lekmiljön utformas med olika typer och skalor av rumslighet och en blandning av öppna och slutna rum. Rummen ska bidra till rörelse och tydlighet. Platser som leker med små höjdskillnader, till exempel gräskullar eller hållar, hjälper barn att sätta kroppen i rörelse. Nivåskillnader och avgränsningar delar också in ytan i rum och ytor som kan fungera separat. Lika viktigt som öppna partier för snabba rörelser är det med mer slutna platser att försvinna in i, runt om eller genom. Målet bör vara att skapa ett landskap som leker med barnen och upplevs spännande.

Lekmiljöer ska också utformas så att befintlig terräng, topografi och vegetation integreras och främjar leken. Det ska finnas ytor med naturlig eller planterad vegetation som går att leka i. Det är viktigt då barn där skapar rum i sin egen skala och för att uppmuntra fantasilekar. Forskning visar att barnens fantasi blir livligare om leken är omgiven av naturmark. I tätt bebyggda områden med brist på park och natur ska en tredjedel av lekmiljön bestå av vegetation och varierad topografi och minst en tredjedel av andra fria öppna ytor. Om det inte finns naturligt ska platsen kompletteras med träd och lekbuskage. Det ska finnas platser i både sol och skugga. Platser där barn sitter still länge ska i första hand placeras i befintlig eller anlagd trädskugga. Utformningen av lekmiljön ska också uppmuntra användandet under höst och vinter.

TÄNK PÅ ATT

Lekmiljön ska vara ett landskap som leker med barnen och som upplevs spännande!

TÄNK PÅ ATT

Barn stökar till när de leker och det är så det ska vara!

Lekmiljöerna ska utformas med anhalter för att möjliggöra för barn att enkelt ansluta sig till leken, byta lek, iakttaga en lek eller dra sig undan. Det underlättar för barnen att leka och umgås så kallad on-stage, off-stage eller back-stage.

För att uppnå ett högt lekvärde för äldre barn är det viktigt att lekmiljön utmanar och har kalkylerbara risker. Det ska också finnas platser som möjliggör spontanidrott av olika slag samtidigt som det finns platser att dra sig undan på för att ostört umgås med sina vänner. Det är viktigt att vara medveten om att det är skillnad på risk och fara. Barn och ungdomar behöver spänning och utmaning i leken för att kunna testa sina gränser. Vissa riskmoment är bra och utvecklande för barn. En lekmiljö ska vara säker men innehålla utmaningar.

TÄNK PÅ ATT

Barn behöver spänning och utmaning i leken för att kunna testa sina gränser. En lekmiljö ska vara säker men ändå innehålla utmaningar.

TÄNK PÅ ATT

Det är viktigt att arbeta inkluderande på lekplatser eftersom leken och mötet är centralt där. Tänk på att det ska finnas något för alla!

Kommunens lekmiljöer ska upplevas inkluderande eftersom leken och mötet är centralt här. Tänk på att det ska finnas något för alla. Målet ska vara stor variation av lekvärden. Lekplatsen ska innehålla utmaningar som på olika nivåer kan vara tillgängliga. Alla ska kunna utmanas och ha kul. Anpassningar måste göras utifrån de rådande förutsättningarna på platsen med tillägg som gör lekplatsen tillgänglig. Det ska vara möjligt att ta sig till lekplatsen och röra sig mellan de tillgängliga redskapen och finna upplevelser för alla sinnen.

Kommunens lekmiljöer ska vara slitstarka och hållbara, därför är livslängd och underhållskostnader viktiga aspekter. Detta gäller både lekredskap och övrigt materialval. En låg driftskostnad ska eftersträvas, vilket innebär att det kan bli en högre initial kostnad.

TÄNK PÅ ATT

Lekutrustning ska stimulera kreativitet, fantasi, motorik och social interaktion för barn i olika åldrar och med olika förutsättningar.

Växtmaterial ska väljas med utgångspunkt i robust, hårdigt material som klarar ett högt slitage med liten skötselinsats.

Endast fossilfria material ska användas.

För att kunna ta hänsyn till och anpassa beslut utifrån ett barnrättsperspektiv är det viktigt att genomföra dialoger tidigt i olika beslutsprocesser. Uppsalabornas kunskap och erfarenheter ska tas till vara tillsammans med forskning, beprövad erfarenhet och politiska mål.

Vid projektering ska barn och unga i erbjudas delaktighet. Det är viktigt att fundera över vilka grupper vi vill attrahera, det är kanske inte bara dem som bor i närområdet? Dialogen ska utformas så att det finns en tydlighet i vilken slags förändring som kan ske, vad barnen kan påverka och hur deras synpunkter kommer att användas. Det är också viktigt att vara tydlig med vilken slags återkoppling som kan förväntas. Vid återkoppling ska det tydligt framgå vad kommunen kan använda utifrån de åsikter som framkom under dialogarbetet och vad som inte går att realisera.

Frågorna i dialogen ska ställas så att resultatet visar vad barn vill göra, hur de använder nuvarande miljö eller varför de inte gör det. Detta för att undvika att resultatet blir en önskelista.

Källförteckning

Faktauppgifter till kapitlet Planeringsförutsättningar, Forskning och folkhälsa har hämtats från:

Regeringens proposition 2017/18:249, God och jämlik hälsa – en utvecklad hälsopolitik

Åkerblom, P. och Åkerlund, U. och Normann Bjarsell, E. (2016) Movium fakta nr 1, Bygga stad för barn och unga – vägledning, inspiration och allmänna råd.

Faktauppgifter till kapitlet Planeringsförutsättningar, Forskning och barns behov av lek har hämtats från:

Jansson, M. Klintborg Ahlklo, Å. (2016) Plats för lek, Svensk byggtjänst, ISBN 9789173337854

Lekplatsprogram för Malmö

Åkerblom, P. (2006) Ut och lek! Kreativa utemiljöer för barn och unga, Movium rapport 2:2006.

Åkerblom, P. och Åkerlund, U. och Normann Bjarsell, E. (2016) Movium fakta nr 1, Bygga stad för barn och unga – vägledning, inspiration och allmänna råd.

Faktauppgifter till kapitlet Planeringsförutsättningar, Lekplatsens historik har hämtats från:

Jansson, M. (2013) Movium fakta nr 5, Utveckla de offentliga lekplatserna

Jansson, M. Klintborg Ahlklo, Å. (2016) Plats för lek, Svensk byggtjänst, ISBN 9789173337854

Mårtensson, F. och Kylin, M. (2005) Gröna fakta nr 3, Många kojor och mycket spring – att planera med barns perspektiv

Olsson Lieberg, T. Gröna fakta nr 8 2016, Barn söker trygghet, spänning och utmaningar

Åkerblom, P. (2006) Ut och lek! Kreativa utemiljöer för barn och unga, Movium rapport 2:2006.

Åkerblom, P. och Åkerlund, U. och Normann Bjarsell, E. (2016) Movium fakta nr 1, Bygga stad för barn och unga – vägledning, inspiration och allmänna råd.

Faktauppgifter till kapitlet Planeringsförutsättningar, Lagar och föreskrifter har hämtats från:

ALM – BFS 2011:5

BBR-BFS 2011:6

HIN – BFS 2011:13

Plan och bygglagen SFS 2010:900

Produktsäkerhetslagen SFS 2004:451

SS-EN 1176-1:2017 Lekredskap och ytbeläggning, Lekredskap och stötdämpande underlag

SS-EN 1177:2018 Stötdämpande ytbeläggning för lekplatsen – Bestämning av kritisk fallhöjd

FN 's Barnkonvention

Faktauppgifter till kapitlet Lekmiljöer i Uppsala kommun, Tillgångsmål har hämtats från:

Bodelius, S. och Kylin, M. (2014) Movium fakta 5, Plats för lek i översiktlig planering